

Avrupa Birliği Tarafından
Finanse Edilmektedir.

“EVE YAKIN YERLER”

BURSA'DA YAŞAYAN LGBTİ+'LARIN İNSAN HAKLARI 2023 RAPORU

611 ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

NETHERLANDS
HELSINKI
COMMITTEE

ÖZGÜR
RENKLER

“Eve yakın yerler”

Bursa’da Yaşayan LGBTİ+’ların İnsan Hakları 2023 Raporu

ÖZGÜR RENKLER

Hazırlayan

Özgür Renkler Derneği

Kapak Fotoğrafı

Semih Özkarakaş

Yayımlayan

Özgür Renkler Derneği

Mayıs, 2024

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan haklarının desteklenmesi amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir.

Özgür Renkler Derneği

www.ozgurrenkler.org

info@ozgurrenkler.org

Tasarım

Ceket Medya

Bu rapor, Avrupa Birliği Ayrımcılığa Karşı Birlikte: Ayrımcılık Mağdurlarının Adalete Erişiminin İyileştirilmesi İçin Sivil Toplum Koalisyonu İnşa Edilmesi projesi kapsamında Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Özgür Renkler Derneği’ne aittir ve AB’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

A. GİRİŞ	5
B. YÖNETİCİ ÖZETİ	7
Bursa açısından durum.....	8
C. METODOLOJİ VE ARKA PLAN	11
Ç. LGBTİ+'LARIN TEMEL HAKLAR BAKIMINDAN DURUMU	13
1. En Yüksek Sağlık Standartlarına Erişebilme Hakkı	13
2. Yeterli Barınma İmkanlarına Sahip Olma Hakkı.....	14
3. Eğitim Hakkı.....	15
4. Çalışma Hakkı.....	16
5. Mal ve Hizmetlere Erişim	18
6. Mahremiyet Hakkı	19
7. Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı	20
8. Kişisel Güvenlik Hakkı.....	21
9. Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Hakkı.....	22
10. Adalete Erişim	23
D. SONUÇ	25
E. TAVSİYELER	26
Uluslararası mekanizmalara tavsiyeler	26
Yerel yönetimlere tavsiyeler.....	26
Barolara tavsiyeler.....	27
Sivil toplum örgütlerine tavsiyeler	27

A. GİRİŞ

Demokratik bir toplum işleyişinin sağlanması ve insan onuruna saygı gösteren bir dünya düzeninin oluşması için insan hakları ihlallerinin izlenmesi ve raporlanması oldukça önem taşıyor. LGBTİ+ karşıtlığı kendisini siyasilerin söylemlerinde iyiden iyiye belirginleştirirken LGBTİ+'lar her geçen gün hak ihlallerine karşı daha da korunmasız hale getiriliyor. LGBTİ+'ların temel insan hakları devletler, şirketler ve kişiler tarafından ihlal ediliyor. LGBTİ+'lara dönük ihlalleri görünür kılmak, ihlaller karşısında sorumluların nasıl yanıt ürettiğini görmek, failerin cezalandırılması ve ihlallerin yeniden yaşanmaması ve tazmin edilmesi için izleme çalışmalarını sürdürmek gerekiyor.

Kaos GL Derneği'nin Nefret Suçları Raporu'na göre Bursa nefret suçları sıralamasında 2016'da 5, 2017'de 8 ve yine 2018 yılında 5. sırada yer aldı. Kaos GL'nin Medya İzleme Raporu ise 2017, 2018 ve 2019 yıllarında yerel basında Bursa'nın en çok LGBTİ+'ları hedef gösteren şehir olduğunu ortaya koydu.¹ Ayrıca Özgür Renkler Derneği'nin 2021'de hazırladığı Bursa'da Yaşayan LGBTİ+'ların Yaşam Deneyimleri ve Ruh Sağlığı Raporu², Bursa'da yaşayan LGBTİ+'ların fiziksel şiddet ve dışlanmayla karşı karşıya olduğu sonucuna ulaştı. Bununla birlikte aynı rapor yine iş ve ev ararken, okulda ve işyerinde, sokakta, alışveriş yaparken, mekanlarda ve özel sektörde, sağlık kurumlarında, tanışma sitelerinde, hukuk ve belediye hizmeti alırken LGBTİ+'ların ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığı verilerine ulaştı.

LGBTİ+ örgütlenmelerinin sanki bir suç örgütüymüş gibi hedef gösterildiği, tabanla örgütlerin bu hedef göstermeyle arasının açılmaya çalışıldığı ve kutuplaşmanın yayıldığı bu dönem, LGBTİ+'ların yerelde görünür olmasını da engelliyor. LGBTİ+'ları sınırlara itme çabası yereldeki yaşanan ihlalleri de perdeliyor. Görünür olmayan LGBTİ+'lar insan hakları mekanizmalarını, idari ve yargı süreçlerini kullanamıyor ve adalete erişemiyor. Yereli izleyen çalışmalar yerelin kendi dinamiği de göz önüne alındığında ayrıca bir öneme sahip. Tam da yaşatılan bu görünmezleştirmeye karşı yereldeki hakikati açığa çıkarmak ve ihlalleri görünür kılarak bir savunuculuk materyaline dönüştürmek için bu raporu hazırladık.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin öncülerinden olan Eleanor Roosevelt, yaptığı bir konuşmasında evrensel insan haklarının başladığı yeri "eve yakın yerler" olarak tarifler. Roosevelt, insan haklarını yaşadığımız mahalle, gittiğimiz okul, çalıştığımız işyeri ile ilişkilendirerek bu hakların oralarda anlamı olmadığı takdirde hiçbir yerde anlamı olmayacağını belirtir. Raporumuzun üst bağılığı bu sebeple "eve yakın yerler" ifadesini taşıırken insan hakları kentlerinin oluşması için evrensel insan hakları norm ve standartlarının yerel düzeyde uygulanması ve belediyeler tarafından referans

1 https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-04/bursada-yasayan-lgbtilarin-yasam-dene-yimleri-ve-ruh-sagligi-arastirma-raporu_a5.pdf

2 https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-04/bursada-yasayan-lgbtilarin-yasam-dene-yimleri-ve-ruh-sagligi-arastirma-raporu_a5.pdf

alınması gerektiğini de hatırlatmak isteriz. Çünkü yerel yönetimler uluslararası ve ulusal insan hakları stratejilerini ve politikalarını gündelik hayatta uygulayarak tamamlayıcı bir rol oynar.³

Özgür Renkler Derneği olarak, aynı diğer LGBTİ+ örgütleri gibi bütün baskı ve yasakların karşısında yerelde sürdürdüğümüz çalışmalarla LGBTİ+ haklarını güçlendirip LGBTİ+'ların bir araya gelebileceği zeminler hazırlıyoruz. Bir araya gelmenin yarattığı etkinin ve LGBTİ+ haklarını savunmanın daha özgür, daha adil ve daha barışçıl bir geleceği inşa ettiğine inanıyoruz.

Rapor aşamasında katkılarını bizden esirgemeyen Umut Güner'e ve Murat Köylü'ye teşekkür ederiz.

Raporumuzun görünmezliğe mahkum edilen insan hakları ihlallerini görünür kılmaya vesile olmasını temenni ederiz. İnsan hakları ihlallerinin gerçekleşmediği eşit, özgür ve adil günlerin geleceği umuduyla...

3 <https://kaosglidernegei.org/images/library/yerel-yo-netimler-web.pdf>

B. YÖNETİCİ ÖZETİ

2023 yılının henüz başında yaşadığımız 6 Şubat depremleri, Türkiye’de bir insani krizi beraberinde getirdi. Pek çok can kaybının ve yıkımın yaşandığı bu depremlerde karar alıcılar yurttaşların yaşam hakkını sağlamada yükümlülüklerini yerine getirmediği gibi depremlerden etkilenenler pek çok insan hakkı ihlaliyle karşı karşıya bırakıldı. Eğitim, sağlık, barınma, çalışma, sosyal güvenlik gibi en temel haklarından mahrum bırakılan yurttaşlar yeterli yaşam standartlarına erişemedi.

Depremin insan hakları bakımından LGBTİ+’lara etkisi de oldukça büyüktü. Çadır alanlarında ve ortak alanlarda istenmeyen LGBTİ+’lar depremin sebebi olarak gösterildi, kötü muamele karşısında yalnız ve savunmasız bırakıldı. Depremin ardından LGBTİ+’lar için ayrımcılık ve şiddet baş gösterirken temel hakları ihlal edilen depremden etkilenen LGBTİ+’lar adalete erişemedi, barışçıl toplanma ve örgütlenme hakkını kullanamadı.⁴

2023 yılının bir diğer öne çıkan gündemi genel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimiydi. Depremin yarattığı yıkım devam ederken siyasiler bu süreçte LGBTİ+’lara dönük nefret söyleminde yarışa girişti. Yalnızca nefret söylemi değil, LGBTİ+ derneklerini kapatmak yani LGBTİ+’ların örgütlenme özgürlüğünü ihlal etmek ve “propaganda yasağı” altında LGBTİ+’ların ifade özgürlüğünü kısıtlamak da siyasiler için seçim vaadi oldu.⁵

İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararı 2023 yılında nihai olarak onandı. Böylelikle Türkiye’de LGBTİ+’ların yasal korunmasında bir delik daha açıldı.⁶ LGBTİ+’ların haklarını kısıtlayacağı öngörülen Anayasa değişikliği tartışması ise yıl boyunca devam etti.⁷ Çeşitli illerde LGBTİ+’lar etkinlik yasaklarıyla karşı karşıya gelirken gökkuşağı renkleri de yıl boyunca kriminalize edildi.⁸ Barışçıl toplanma ve gösteri hakkını kullanmak isteyen LGBTİ+’lar bu yıl da İçişleri Bakanlığı’nın yönetiminde bulunan polis gücünün saldırısı ve haksız gözaltılarla karşılaştı.⁹

Türkiye’nin beş yılında oldukça belirleyici bir rol oynayacak on ikinci kalkınma planında da LGBTİ+’lar için güvensizlik yer aldı.¹⁰ Öte yandan RTÜK idari para cezalarıyla¹¹ LGBTİ+ görünürlüğünü engellemeye çalışırken yayımladığı kamu spotuyla nefreti yaymaya devam etti.¹² Hiçbir engellemeyle karşı karşıya kalmayan, idarenin desteğini

4 <https://kaosgldernegi.org/images/library/deprem-raporu.pdf>

5 <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/2023-08-cumhurbaa-kanla-a-a-ve-28-da-nem-milletvekillia-i-sea-imlerini-lgbta-haklara-baa-lama-nda-a-zleme-raporu.pdf>

6 <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

7 <https://bianet.org/yazi/anayasa-degisikligi-lgbti-lari-nasil-hedef-aliyor-273658>

8 <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

9 <https://kaosgl.org/haber/onur-ayi-kronolojisi-yasaklar-lgbti-lari-durduramadi>

10 <https://kaosgl.org/haber/kalkinma-plani-na-gore-lgbti-lar-zararli>

11 <https://kaosgl.org/haber/rtuk-ten-halk-tv-ye-lgbt-konusundaki-degerlendirmeler-nedeniyle-para-cezasi>

12 <https://kaosgl.org/haber/nefret-yine-kamu-spotu>

gören oluşumlar bu yıl da LGBTİ+ nefretini sokaklara taşıdı.¹³ Yıl boyunca LGBTİ+'lara dönük ihlaller üst perdede yaşanırken Kaos GL, 2023 İnsan Hakları Raporu'nda dört nefret cinayeti bulguladı.¹⁴

Türkiye'de LGBTİ+ karşıtlığı kamu politikası haline getirilirken ve gündend güne kurumsallaştırılırken yaşanan krizlerin LGBTİ+'lara negatif etkisi de daha belirgin hale geliyor. Ekonomik krizle birlikte yoksulluk artarken onurlu bir yaşam için gerekli insan hakları koşulları göz ardı ediliyor. Haklarına erişemeyen LGBTİ+'lar daha da yoksullaşıyor. Yoksullaşan LGBTİ+'ların haklarına erişmesi daha da zorlaşıyor.¹⁵ Toplum içerisinde maruz kalınan ayrımcılık ve şiddet LGBTİ+'ların daha olumsuz ruh sağlığı çıktılarını vermelerine neden olurken,¹⁶ LGBTİ+'lar ayrımcılık ve şiddet karşısında adalete erişemedikleri bir keşmekeşin içinde bırakılıyor.¹⁷ Covid-19 pandemisi¹⁸, iklim krizi¹⁹, çatışma süreçleri²⁰ gibi kriz anlarında LGBTİ+'lara dönük şiddet de artıyor. Siyasilerin LGBTİ+, kadın ve göçmen karşıtı söylemlerinin dünyada yakaladığı artış trendi toplumsal hareketlerin özgürlük mücadelesine de ket vuruyor.

Bursa açısından durum

Bursa geçmişten bugüne muhafazakar bir toplum yapısına sahip. LGBTİ+'lara dönük ayrımcılık ve şiddet bu muhafazakar toplum yapısıyla Bursa'da daha da derinleşiyor. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri 2006 yılında gerçekleşti. LGBTİ+'ların 6 Ağustos 2006'da Bursa'da yapmayı planladıkları yürüyüş Bursasporlu Esnafiler Derneği'nin şiddete varan tehditleriyle karşılaştı. Bursa Valiliği'nin daha önceden izin verdiği yürüyüş Bursaspor taraftarlarınca linç girişimine uğratıldı. Taraftarlar, göstericilerin dernek binasından çıkmasına izin vermezken Gökkuşuğu Derneği'nin ofisi taş yağmuruna tutuldu. Ellerinde satır, tabanca, bıçak ve hatta kılıç bile olan taraftarların dağıtılması, yürüyüşün güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesi için emniyet hiçbir önlem almadı.²¹ LGBTİ+'ların örgütlenmesine ve toplanmasına dönük Bursa'da gerçekleşen ihlallerden biri de 2015'te meydana geldi. Bursa'da Onur Yürüyüşü ve basın açıklaması yapmak isteyen Hayatın Renkleri ve Özgürlük Derneği de yürüyüş gerçekleşmeden tehditler almaya başladı. Emniyet ile yapılan görüşmelerin ardından Kent Merkezi'nden Nilüfer'e alınan yürüyüşe tehditler devam edince üyeler yürüyüşten vazgeçerek Nilüfer Dernekler Yerleşkesi'nde basın açıklaması yapmak üzere toplandı.

13 <https://kaosgl.org/haber/aile-bulusmasi-adi-altinda-lgbti-lara-karsi-ayrimcilik-ve-nefret-cagrisi>

14 <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

15 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

16 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/turkiye-deki-lgbti-larin-ruh-sagligina-erisimi-28-12-2023.pdf>

17 <https://kaosgldernegi.org/images/library/adalete-erisim-raporu.pdf>

18 <https://genclgbti.org/wp-content/uploads/2020/09/covid-19-salgininda-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf>

19 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/iklim-101-tavsiyeler-kilavuzu-23-12-2021.pdf>

20 <https://demos.org.tr/kesisen-yollardan-daralan-alanlara-turkiyede-kadin-ve-lgbti-orgutlerinin-baris-mucadelesi-arastirma-raporu-yayinda/>

21 <https://kaosgl.org/haber/escinsellere-saldirinin-gizli-kalan-fotografleri>

Basın açıklamasının başlamasının ardından sloganlarla toplanan bir grup, LGBTİ+ aktivistlerine taşlarla saldırdı.²²

2017'de Ankara Valiliği tarafından OHAL'de başlatılan LGBTİ+ etkinliklerine dönük "süresiz yasakların" bir yansıması da Bursa'daydı. Özgür Renkler Derneği'nin film gösterimi yazılı bir karar olmaksızın kolluk tarafından engellendi.²³ Yine aynı yıl Bursa Kent Konseyi, Özgür Renkler Derneği'nin Nilüfer Müzik Festivali'ndeki "LGBTİ+'lar Buluşması'nı" hedef gösterdi. Özgür Renkler Derneği festival katılımcıları için bu durumun bir tehdit oluşturmaması adına buluşmayı iptal etmek zorunda kaldı.²⁴

Raporun ilerleyen kısımlarında okuyacağınız, 2023'te çokça yaşanan konser yasaklarından biri de 2021'de sanatçı Azis'in hedef gösterilmesinden sonra Kestel Belediyesi tarafından düzenlenen konserinin iptal edilmesi olmuştu.²⁵

Daha sonraki yıllarda "toplumsal cinsiyet" kavramı da hedefe girdi. Nilüfer Kent Konseyi Gençlik Meclisi'nin toplumsal cinsiyet etkinliği hedef gösterildi. İçişleri Bakanlığı bu süreçte Nilüfer Belediyesi hakkında inceleme başlattı.²⁶ Eğitim-Sen Bursa Şubesi'nin toplumsal cinsiyet eşitliği konulu 11 yıllık resim yarışması aynı yıl Eğitim-Sen ve Eğitim-Bir-Sen'in talebiyle yasaklandı.²⁷

Yıllar içerisinde Bursa'da LGBTİ+'lara dönük pek çok hak ihlali gerçekleştirildi. Yaşam hakkının ihlali bakımından 2010'da 44 bıçak darbesiyle, nefret saikiyle öldürülen İrem Okan'ın Annesinin sözleri ise hafızalara kazındı: "*Koskoca dünyaya benim çocuğumu sığdıramadılar*"²⁸

2023 yılında Bursa'da yaşayan LGBTİ+'lar sağlık, eğitim, çalışma, barınma, mal ve hizmetlere erişim, mahremiyet gibi hak alanlarında ihlaller yaşadılar. Ayrımcılık karşısında toplanma ve örgütlenme hakkını kullanamayan LGBTİ+'lar, kötü muamele karşısında da adalete erişemediler.

2023'te nefret söylemlerini yaygınlaştıran siyasilerin seçim duraklarından biri de Bursa'ydı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Gemlik'te gerçekleştirdiği konuşmada "*Siz bu LGBT'cilere bakmayın*"²⁹ derken, muhalefette yer alan Gelecek Partisi lideri Ahmet Davutoğlu, hükümetin LGBTİ+ karşıtı Anayasa değişikliğine destek vereceklerini Bursa İl Teşkilatı'nın 2. Olağan Kongresi'nde³⁰ aktardı. Yeniden Refah Partisi lideri

22 <https://www.birgun.net/haber/bursa-da-lgbti-bireylerin-eylemine-tasli-saldiri-84594>

23 <https://bianet.org/haber/lgbti-yasaklarini-bursa-ozgur-renkler-e-sorduk-yeni-pratikler-gelistirme-yogreniyoruz-192332>

24 <https://kaosgl.org/haber/bursa-kent-konseyi-lgbtilari-hedef-gosterdi>

25 <https://www.birgun.net/haber/azis-gitti-tuncer-geldi-akp-li-kestel-belediyesi-panayir-programini-degistirdi-358564>

26 <https://kaosgl.org/haber/etkinligi-hedef-gosterdiler-ulkuculer-mekan-basti-icisleri-inceleme-baslatti>

27 <https://kaosgl.org/haber/ogrencilerin-11-yillik-resim-yarismasina-lgbt-iptali>

28 <https://kaosgl.org/haber/oldurulen-transin-annesi-kizlarimiza-is-vermeyenleri-kiniyorum>

29 <https://haber.sol.org.tr/haber/erdogan-siz-bu-lgbtcilere-bakmayin-cumhur-ittifaki-kutsal-ailesiyle-bu-yolda-yuruyor-372521>

30 <https://kaosgl.org/haber/davutoglu-ndan-akp-ye-destek-aileyi-korumak-icin-ne-yapacaksaniz-yaninizdayiz>

Fatih Erbakan ise Merinos Atatürk Kültür Merkezi Yıldırım Beyazıt Salonu'nda düzenlenen iftar programında "LGBT sapkınlığına karşı uyanık olunması ve mücadele edilmesi" çağrısında³¹ bulundu.

Siyasilerin yaydığı nefret sokakta da karşılığını gördü. Genç Refah ve Darussalem isimli iki oluşumun Bursa ve Konya'da LGBTİ+'ları hedef gösteren afişler astı.³² Afişler gökkuşağına engel olan bir şemsiyenin altında bulunan aile tasvirine yer verirken "Ailenizi ancak İslam korur" yazısıyla LGBTİ+'lara dönük nefreti körükledi. Ağustos ayında, otobüs durağında bankta oturan trans kadına yangın tüpüyle gaz sıkın 7 kişi ifadelerinde "eğlencesine yaptık"³³ derken artan nefret söyleminin fiziksel şiddet ve onur kırıcı davranışı meşrulaştıran etkisine şahit olduk.

Benzer şekilde 2023 yılında Gökçe, Hande Yener, Mabel Matiz gibi sanatçıların LGBTİ+'ları desteklemesi sebebiyle konserlerinin iptal edilmesi olayı Bursa'da da yaşandı. Aldığı ödülü LGBTİ+'lara ithaf ettiği için sanatçı Melike Şahin'in konseri Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından iptal edildi.³⁴

Kısıtlı imkanlar, yerelde görünür olmanın ayrımcılığı ve şiddeti derinleştirilmesi, bildirim ve dayanışma mekanizmalarının daha az olması gibi faktörler de göz önüne alındığında yerelde yaşayan LGBTİ+'ların uğratıldıkları hak ihlallerine dönük verdiği mücadele daha da sessizleştiriliyor. Ayrımcılık ve şiddet LGBTİ+'ları toplumun sınırlarına iterken yereldeki LGBTİ+'lar bu etkisizleştirmeden daha fazla etkileniyor.

Yaşanan bu gelişmeler yereldeki LGBTİ+ örgütlerinin dayanıklılık desteklerine daha çok ihtiyaç duyduklarını ortaya koyuyor. Barolar, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin ise LGBTİ+'ların haklarını güçlendirmede LGBTİ+ örgütleriyle paydaşlık ilişkisi kurması gerekiyor. Nitekim LGBTİ+'lara dönük baskılar yalnızca LGBTİ+'ları değil evrensel insan hakları değerlerini ve uluslararası sistemi tehdit ederken, LGBTİ+ hakları bu insanlık mirasının benimsenmesi için günümüzde resmen bir teminat oluşturuyor. İnsan haklarının geliştirilmesi ve demokrasi ortamının oluşturulması için yereldeki paydaşların LGBTİ+ haklarını savunması, LGBTİ+'ları karar alma süreçlerine dahil etmesi, LGBTİ+ örgütleriyle ittifaklar kurması ve LGBTİ+'ları güçlendiren çalışmalarını hayata geçirmesi gerekiyor.

LGBTİ+'lar maruz bırakıldıkları hak ihlallerinin karşısında ve güvensizlik ortamının içinde yıllardır olduğu gibi görünür olarak, örgütlenerek, toplanarak, insan haklarını teşvik ederek, diğer toplumsal hareketlerle ittifaklar kurarak insan haklarını güçlendiriyor ve geleceğe umut oluyor.

31 <https://www.bursadabugun.com/haber/fatih-erbakan-bursa-il-teskilatiyla-bulustu-1605286.html>

32 <https://kaosgl.org/haber/bursa-ve-konya-da-nefret-afisleri>

33 <https://kaosgl.org/haber/trans-kadina-yangin-tupuyule-gaz-sikanlarin-savunmasi-eglencesi-ne-yaptik>

34 <https://kaosgl.org/haber/bütün-kiz-kardeslerim-butun-lubunyalari-odulumu-hak-ettigimiz-dik-gu-luslere-ve-odedigimiz-bedellere-adiyorum>

C. METODOLOJİ VE ARKA PLAN

Bursa'da Yaşayan LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2023 Raporu'nu hazırlarken veri kaynağımız belirli anahtar kelimeler üzerinden yaptığımız medya izleme çalışması oldu. Ayrıca Özgür Renkler Derneği'nin Bursa'da yaşayan LGBTİ+'lara sunduğu hukuki ve psikososyal danışmanlık hizmetlerinden ortaya çıkan veriler de rapora katkı sağladı. Hak ihlallerini görünür kılmak, tanıklıklara yer vermek ve raporun niteliksel yönünü arttırmak için Bursa'da yaşayan 10 LGBTİ+ ile çevrimiçi ve yüz yüze yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdik. Bu görüşmeler öncesinde hazırladığımız on hak başlığı üzerinden tanıklıkları dinleyebileceğimiz soru formu hak ihlallerine dönük derinlemesine bilgileri bulgulamamızı sağladı.

Diğer hak temelli sivil toplum örgütlerinin geçmişte gerçekleştirdiği izleme çalışmaları, Özgür Renkler Derneği'nin daha önce yayımladığı medya izleme ve insan hakları raporlarının incelenmesi de hak ihlallerini izleme ve raporlama çalışmamıza katkı sağladı.

Bu izleme çalışması kapsamında Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁵, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi³⁶, Yogyakarta İlkeleri³⁷, T.C. Anayasası³⁸ ve Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine ilişkin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin bulguları³⁹ insan hakları standardı olarak belirlendi. Rapor içerisinde yer alan hak başlıkları altında, ilgili hakla ilişkili olacak biçimde derinlemesine görüşme gerçekleştirdiğimiz LGBTİ+'ların aktardıklarına yer verdik. Bununla birlikte ihlallerin haklar bakımından zincirleme bir biçimde gerçekleştiğini vurgulamak isteriz.

Türkiye'de LGBTİ+'ların uğratıldığı hak ihlalleri nefretin bir kamu politikası halini almasıyla artış gösterirken medeni ve siyasi haklarda olduğu gibi ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda da LGBTİ+ hakları açısından bir geriye gidiş söz konusu. LGBTİ+ haklarının geliştirilmesine ilişkin bir plan idare tarafından ortaya konmadığı gibi LGBTİ+'ların insan hakları açısından veriler de (örneğin fiziki müdahale yapılan intersekslerin doğum verisi veya "cinsiyet değişikliği izni" davalarının verisi gibi) paylaşılmıyor. Hak ihlallerini LGBTİ+'lar açısından izleme çalışmalarına ket vuran bu durumla birlikte LGBTİ+'ların haklarının daha da geriye gitmesini sağlayacak idarenin yaygınlaştırdığı nefret söylemleri, Anayasal ve yasal değişikliklerin ihtimali sürekli olarak gündeme geliyor. Türkiye'de ulusal ve uluslararası insan hakları stratejisi

35 <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenihaklar-uluslararası-sleesi/>

36 <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/>

37 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

38 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

39 https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

geliştirme dönemlerinde LGBTİ+ örgütleriyle iletişim kurulmuyor. Bütün bunların sonucunda Avrupa ve Orta Asya'daki LGBTİ Kişilerin İnsan Hakları Durumuna İlişkin Yıllık İnceleme, Türkiye'nin 2024 yılında LGBTİ+ hakları karnesinde sondan üçüncü olduğunu ortaya koydu.⁴⁰

⁴⁰ <https://kaosgl.org/haber/turkiye-lgbti-haklarinda-avrupa-da-sondan-ucuncu-1>

Ç. LGBTİ+'LARIN TEMEL HAKLAR BAKIMINDAN DURUMU

1. En Yüksek Sağlık Standartlarına Erişebilme Hakkı

"Herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma" hakkı vardır.⁴¹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No.14'te "Sağlık hizmetlerine ve sağlık durumunu belirleyici unsurlara erişim ile birlikte bunların elde edilmesindeki araç ve yetkilere erişimde... cinsel yönelim temelinde her türlü ayrımcılığın yasaklandığını" belirtmiştir. Komite Genel Yorum No.20'de, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin ikinci maddesinde geçen "diğer durumların" hem cinsel yönelimi hem de cinsiyet kimliğini içerdiğini açıklamıştır.⁴²

Yogyakarta İlkeleri ise "Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardına sahip olma hakkı vardır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı bu hakkın önemli bir unsurudur" hükmünü içerir. Bun göre, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın, herkesin ulaşılabilir en yüksek sağlık hakkını kullanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemlerin alınması devletin yükümlülüğüdür.⁴³

LGBTİ+'lar Türkiye'de sağlığa erişimde sağlık uzmanları tarafından nefret söylemi ve muayenenin reddedilmesi⁴⁴ gibi pek çok ihlallerle karşılaşılıyor. LGBTİ+'ların sağlığa erişmelerini güvence altına alan bir yasa veya politika bulunmamasıyla birlikte, evlilik eşitliğinin olmaması sağlık güvencesi olmayan LGBTİ+'ların sağlık hakkına erişimi önünde de engel teşkil ediyor. Ayrıca temas öncesi ve sonrası profilaksiler gibi HIV geçişini önleyici tıbbi müdahalelere erişim ancak şiddet vakalarında devlet tarafından reçete ile karşılanıyor, bunun dışında kullanıcıların kendilerinin erişmesi ve maliyetini karşılaması bekleniyor.⁴⁵

LGBTİ+'ların sağlığa erişimde yaşadığı ihlallere bakıldığında; rıza alınmadan gebelik testi yapılması ya da hasta mahremiyetinin sağlanmaması gibi durumlar mahremiyet hakkının ihlaliyle de oldukça ilişkili.

"Benden habersiz gebelik testi yapmışlardı bana. Ben gebeysem bile bunu belirtmek istemiyor olabilirim yani. Bana sormanız lazım. Sen benim cinsiyet kimliğimi bilmiyorsun, cinsel tercihlerimi bilmiyorsun. Gelip nasıl gebelik testi yapabilirsin ki?"

41 <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/>

42 https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

43 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

44 <https://kaosgl.org/haber/homofobik-hekim-davasi-aym-de>

45 <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-n-san-haklari-raporu-2023-1.pdf>

“Belediyenin bir Gönüllü Danışmanlık ve Test Merkezi var. Kimse bu uygulamadan haberdar değil. Yaygınlaştırmıyorlar.”

“Bana o imkanı, o rahat, konforlu alanı sağlamayan sağlık sistemiyle alakalı. Katiyen jinekolog, kadın hastalıkları, herhangi bir şey yani, hep böyle dua ettiğim bir şey. Lütfen bir problem çıkmasın ve ben maruz kalmayayım dediğim ve kaçtığım bir nokta.”

“Mediko’da aile hekimine gittim. Test yaptırmak istediğimi söyledim. Oradaki doktor, zaten evleneceğim zaman bu testlerin yapılacağını söyleyip beni yönlendirdi ve test yapmadı. Beni heteroseksüel erkek ve cinsel hayatım yok sandı. Açık biri olmadığım için diyemedim, ben eşcinselim.”

“Trans uyum sürecim için Uludağ psikiyatriden randevu almıştım. Orada bir hademe vardı. Niye geldin? dedi ve elimdeki kayıtlara bakmak istedi. İzin vermedim. Doktorun yanına girerken kapıyı kapatmama engel oldu. Kapının önü pazar yeri gibi kalabalık. Doktora söyledim, kapıyı kapatabilir miyiz? Doktor bana, neden, diye sordu. Ben de rahatsız hissediyorum, dedim. Yanındaki kişiye bir şey sordu ve beni cevapsız bıraktı.”

2. Yeterli Barınma İmkanlarına Sahip Olma Hakkı

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’ne taraf devletler “Herkesin yeterli beslenme, giyim ve **konut** da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için **yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına** sahip olduğunu” kabul ederler.⁴⁶ Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa karşı korunma hakkı tüm medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında geçerli olsa da özellikle burada istihdam, sağlık ve eğitim alanları ele alınmaktadır. Ancak sözleşme organları ve özel usul mekanizmaları **barınma** ve sosyal yardım benzeri diğer temel hizmetlere erişimde de ayrımcılık yaşandığını vurgulamıştır.⁴⁷

Anayasa’nın 56. maddesi “Devletin konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alması” gerektiğini vurgularken⁴⁸, Yogyakarta İlkeleri ise “Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın herkesin, evden tahliye edilmekten korunma da dahil olmak üzere yeterli barınma imkanlarına sahip olma hakkını” vurgular.⁴⁹

Türkiye’de kamuya ait yurtlar LGBTİ+’lara insan onuruna uygun bir barınma imkanı sağlamazken, bu raporu yazdığımız Nisan ve Mayıs 2024 tarihlerinde Bayram Sokak

⁴⁶ <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/>

⁴⁷ https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

⁴⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁴⁹ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

sakini trans kadınların “camdan sarktığı” gerekçesiyle evlerinin mühürlendiğini de hatırlatmak isteriz.⁵⁰ Yıllardır karşılaştığımız, alıntılarda da okunabilecek, seks işçisi transların evlerinin mühürlenmesi aynı zamanda çalışma hakkının ihlali bağlamında da değerlendirilmelidir.

“Öncelikle KYK’da çok fazla ayrımcılığa uğruyorum. ...Yurttan çıkarılmak zorunda kaldım. Biz sevgilimle aynı odada yaşadığımız için bizi şikayet etmişlerdi arkadaşlarımız. Aslında bizi de biliyorlardı. Kendisi de biseksüeldi bir tanesi, ona rağmen olan bir şikayetti bu. O yüzden bize zorla ifade doldurtup bir günde bizi zorla kapının önüne koydular.”

“Bir emlakçıyı aradım... İki üç tane ev var, hemen gelerseniz size gösterebiliriz, dediler. Ben de dedim ki, hemen geliyorum. Taksiye bindim, gittim ve şöyle oldu, tam kapıdan içeriye girdim ve dedim, ben sizinle az önce telefonda konuştum, dairelerinizi görmek istiyorum. Şöyle bir baktı, beni bir süzdü ve dedi ki, benim bir dairem yok.”

“Zorluk hatırlamıyorum çünkü tırnak içinde söylüyorum onlar için erkek gibi kadın tehlikeli bir şey değil. Kadın gibi erkek -onlar için söylüyorum- daha tekinsiz geliyor belki ama benim öyle bir sorunum olmadı. Bu eve erkek atmaz zaten ne sorun olacak ki?”

“Çalıştığım bir ev mühürlendi iki ay önce. Çok korkunç, kabus gibi süreç yaşadım. Ev sahibinden komşusuna, esnafına kadar. Evin mührü açıldığında evden eşyalarımı almaya bile gidemedim.”

3. Eğitim Hakkı

Herkes eğitim görme hakkına sahiptir. Eğitim, insanın kişiliğinin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olmalıdır. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmelidir. Anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirmelidir.⁵¹ İnsan Hakları Komitesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ve Çocuk Hakları Komitesi, “Okullardaki homofobik tutumlarla ilgili tedbir alınması” çağrısında bulunmuştur.⁵² Öte yandan Yogyakarta’ta İlkeleri “Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ve bunlar hesaba katılarak ayrımcılık yapılmaksızın eğitim hakkı vardır”⁵³ hükmünü içerir.

LGBTİ+’ları eğitim hayatında ayrımcılığa karşı koruyacak hükümler malesef yönetmeliklerde yer almazken evrensel insan haklarının da idare tarafından hedefe

50 <https://kaosgl.org/haber/gettolarimizdan-da-vazgecmeyecegiz-kentimizden-de-vazgecmeyecegiz>

51 <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararasi-sleesi/>

52 https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

53 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

konduğunu söylemek mümkün.⁵⁴ Bununla birlikte Kredi ve Yurtlar Kurumu, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan öğrencilerin burslarını kesmeyi ayrımcı bir davranış haline getirirken⁵⁵, Üni Kuir Derneği'nin hazırladığı Üniversitelerde LGBTİ+'lara Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri Raporu⁵⁶, üniversiteli LGBTİ+'ların kampüste etkinlik yapamadıklarını, kampüste gerçekleşen Onur Yürüyüşlerinin polis şiddetiyle karşılaştığını da ortaya koyuyor.

"Osmanlıca dersi alıyordum ve aldığım ders benim için çok heyecan verici ve zevkli bir dersti lakin hoca ödev veriyordu sürekli. Bana geldiğinde ise ödev kontrolü sırası diğer sıradan devam ediyordu. Hiçbir zaman beni görünür halde kılmadı o hoca ve göz ardı etti, desteklememeyi tercih etti."

"Bir hocanın, sınıfta benle beraber iki kadın ve bir erkek arkadaşımız varken diğer kadın arkadaşına bakıp, kadın dediğin böyle olmalı, dediği bir gün vardı."

"Bu yıl ayrımcılığa maruz kalırım diye kazandığım halde üniversiteye başlamadım, psikolojik olarak kaldıramam diye."

"Öğretim üyesi, LGBTİ+'ların üniversitelerde ava çıkıp örgütlendiğini söylemişti. Ben de, ne demek tam bu, diye sorduğumda propaganda için üniversitelerde örgütlenildiğini ve bununla mücadele edilmesi gerektiğini söylemişti. Bir anda bütün sınıf nefret dolu yorumlar ekledi."

"Bir akşam konsere gitmiştik sevgilimle. Sınıftan biri görüp sınıftaki erkek grubuna anlatıyor. Whatsapp gruplarında konuşulmuş. Ondan sonra sürekli taciz, laf atmalar ve dalga geçmeler başladı."

"Okulda bayrak açmamız yüzünden özel güvenlik gelip hem bayrağı almıştı hem de bizi, bizim okuduğumuz üniversiteden çıkarmıştı. Şikayetçi olduk ama daha sonra biz suçlu olduk. Güvenlik haklı oldu. O günden beri güvenliğin rahatsız edici bakışlarına ve laf atmalarına maruz kaldık."

4. Çalışma Hakkı

Herkesin serbestçe seçtiği veya kabul ettiği bir işte çalışarak hayatını kazanma fırsatının olması temel bir haktır. Devletler, çalışma hakkını tanıyarak bu hakkın

54 <https://kaosgl.org/haber/bakan-tek-in-hem-igbti-lari-hem-de-evrensel-insan-haklarini-hedef-aldi>

55 <https://kaosgl.org/haber/chpli-kadigil-odtu-onur-yuruyusunda-gozaltina-alinanlarin-burslarinin-kesilmesini-sordu>

56 <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/2023-03-universitelerde-hak-ihlalleri-ve-ayrimcilik-2022-yili-raporu.pdf>

korunması için gerekli tedbirleri alırlar.⁵⁷ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, “Cinsel yönelim... temelinde istihdama erişim ve devam konusunda ayrımcılığını yasakladığını” belirtir.⁵⁸ Yogyakarta İlkeleri ise bu hususta “Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılığa uğramaksızın iyi ve üretken bir işte çalışma, adil ve uygun çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır” der.⁵⁹

Türkiye’de LGBTİ+ sanatçıların ve LGBTİ+ haklarını destekleyen sanatçıların konserleri 2023 yılında yasaklanırken⁶⁰, LGBTİ+’lar ise maalesef çalışma hayatında LGBTİ+ olmayanlarla eşit istihdam koşullarına sahip değiller.

Kaos GL’nin uzun yıllardır raporlarını hazırladığı Kamu Çalışanı⁶¹ ve Özel Sektör Çalışanı⁶² LGBTİ+’ların Durumu araştırması 2023 yılında da geçmiş yıllara paralel sonuçları ortaya çıkardı. Araştırmaya göre iş yaşamında LGBTİ+’lar ayrımcı söylem ve uygulamalarla karşı karşıya kalıyor ve ayrımcılığa uğramamak için zorunlu bir kapalılık stratejisi uyguluyor. Ayrıca iş yaşamında herkesin faydalandığı haklardan (hasta eşe bakım izni ya da tayin hakkı gibi) LGBTİ+’lar faydalanamıyor.

“Hem çok fazla cinsel hayatımı ihlal ediyorlar hem de yani kendilerinde böyle sorular sormaya hak buluyorlar. Defalarca uyarmama rağmen hala sormaya devam ediyorlar. Mesela çalıştığım yere arkadaşlarım geliyor, muhabbet ediyorum ya da selam veriyorum tanıdığım bir insana. İşte buna da mı yürüyorsun... gibi söylemler gerçekten rahatsız edici.”

“Yakın zamanda kurumsal bir firmaya girdim. Ve kurumsal firmada ben cinsiyet kimliğim üzerinden mobbinge maruz kaldım aslında. Kurumumuzun bazı kuralları var işte sakal bırakamazsın, giyim kuşama dikkat... Lakin herhangi bir gıda sektöründe çalışmadığım için işte tırnaktır, ojedir, makyajdır herhangi bir konudan bahsedilmiyordu. Ve sayın bölge müdürüm geldiğinde müdürüme şöyle bir söylemde bulundu: Bu çocuk, tırnak içerisinde söylüyorum tamamen, bu çocuk tırnaklarını kessin, tamamıyla uygunsuz bir durum ve sakal uzatabilir. Normalde yasak, bana en çok üzücü gelen durum da buydu.”

“HIVfobi üzerinden bana bir yaptırım uygulandı. İlk önce HIV pozitif olduğum iddia edildi. Sonrasında o sektöre veya o yere ait olmadığım ve onları küçük düşüreceğim, gelir kaybettireceğim için de işten çıkarıldım.”

57 <https://www.ihd.org.tr/ekonomik-sosyal-ve-ktel-haklar-uluslararası-sleesi/>

58 https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

59 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

60 <https://kaosgildernege.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

61 <https://kaosgildernege.org/images/library/kamu-c-alis-anlari-2023.pdf>

62 <https://kaosgildernege.org/images/library/o-zel-sekto-r-2023.pdf>

“Açık kimlikli bir lubunya olunca kimse işe almıyor. Açık açık söylüyorlar. Tek iş bulabildiğim yerler kafe ya da barlar. Her kafe ya da bar değil bu arada.”

“Zorunlu seks işçiliği yapıyorum ailem bana sırtını döndüğü için. Müşterilerin bazen şiddetine maruz kalıyorum. Kasım ayında müşterim beni soydu.”

Yarı zamanlı bir giyim markasında çalışıyorum. Bir müşteri beni “cinsi belli değil” diye şikayet etmiş. Sonradan haberim oldu. Müdürüm benimle konuşmak istediğinde bana, burada hal ve hareketlerine dikkat et, uyarıyorum, dedi. Ben de, ne varmış hal ve hareketlerimde, diye sordum. Şikayeti anlattı. Ben de, ama bu görünüşümle alakalı o zaman, dedim. Müdürüm, evet ayrıca hal ve hareketlerin, dedi. O zaman anladım feminenliğim yüzünden olduğunu. Çok moralim bozuldu. İstifa etmek, şikayet etmek istedim ama paraya ihtiyacım var diye, dikkat edeceğim, dedim. Üzerine özür de diledim.

5. Mal ve Hizmetlere Erişim

Barınma Hakkı gibi **Yeterli Bir Yaşam Düzeyine Sahip Olma ve Yaşam Koşullarını Sürekli Geliştirme Hakkı** kapsamında ele alınan **Mal ve Hizmetlere Erişim**, Yogyakarta İlkeleri’nde “Herkesin yeterli yiyecek, güvenilir içme suyu, yeterli sağlık hizmetleri ve giyecek de dahil olmak üzere yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı ve ayrıca cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yapılmaksızın yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi hakkı mevcuttur” hükmüyle tanımlanır.⁶³

Bahsi geçen sözleşmelerle paralel bir biçimde 17 Mayıs Derneği’nin hazırladığı Ayrımcılıktan Yoksulluğa: Türkiye’de LGBTİ+’lar Raporu, ayrımcılığın ve dışlanmanın olmadığı, elverişli bir insan hakkı ortamında onurlu bir yaşam için gerekli temel koşulların dikkate alınması gerektiğini vurguluyor.⁶⁴

LGBTİ+’ların mal ve hizmetlere erişimde karşılaştığı ayrımcılıklarla mücadele insan hakları politikalarına dahil edilmiyor. Ayrımcılıkla karşılaşan ve bunu bildiren LGBTİ+’lar cevapsız bırakılıyor.⁶⁵ Öte yandan LGBTİ+’lar ayrımcılığa uğramamak için özel sektörün sağladığı mal ve hizmetlere erişmeyi tercih ediyor. Bu durum LGBTİ+’lar yüksek gelirli olduğu için değil mecbur bırakıldıkları için gerçekleşiyor. Örneğin açık kimlikli bir trans, şiddet riskini azaltmak için toplu taşıma yerine taksiyi tercih edebiliyor.⁶⁶

⁶³ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

⁶⁴ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

⁶⁵ <https://www.tih.gov.tr/public/images/kararlar/gmyj6u.%20y>

⁶⁶ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

“Erkek olarak oraya girdiğinde abicim hoş geldin, yenge mi yanındaki diyor, bir kadın arkadaşım girdiğinde buyrun hanımefendi, size bütün masalar açık zaten. Ama sen girdiğinde onu bir tanımlayamıyor yani, yer boş da olabilir sana dolu da olabilir. Onun insiyatifine kalmış, bunu bir lütufmuş gibi davranıyor.”

“Burada bir mekan var. Homofobik çalışanı mekana giden lubunyaları mekandan çıkartıyor.”

“Toplu taşımada üç tane erkek, kız gibi oğlan mı olur? gibi sözlü tacizlerle başımıza gelip bizi inmek zorunda bırakmışlardı. Bir sonraki metroya bindik ama devam etti. Arkadaşım açık kimlikli bir trans kadındı. Toplu taşımayı kullanan diğer kişiler de ona karşı tüm yolculuk boyunca laf atıp taciz etti. Bayağı gerildik o gün.”

“Bir LGBTİ+ derneği olduğumuz için devlet bankasında banka hesabı açtıramadık. Halbuki vergileri ödeyebilmek için zorunlu. Sürekli oyalandık, ertelendik kendi şehrimizde. Aynı bankanın başka bir şehirdeki şubesine giderek hallettik.”

“Kafelerde homofobik bakışlara maruz kaldım.”

“Markette de başıma geldi, kuaförde de. Saçımı kestirmeye gittim geçen gün acilen. Müşteri saçımı kesen kişiye laf atıyor, bayan kuaförümü oldun, diye.”

6. Mahremiyet Hakkı

Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez, onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılamaz.⁶⁷ Mahremiyet hakkı, genellikle kişinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine, ayrıca hem kişinin bedenine hem de başkalarıyla girdiği rızaya dayalı diğer ilişkilere dair kararları ve seçimleriyle ilişkili bilgi açıklama veya açıklamama seçimini içerir.⁶⁸ Anayasa'nın 20. maddesi bu hakkı düzenleyerek “Özel hayatın gizliliğine dokunulamayacağını”⁶⁹ belirtir.

LGBTİ+'ların kendi rızaları dışında kimliklerinin ifşa edilmesi mahremiyet haklarının ihlal edildiği şeklinde yorumlanabilir.

“Benim telefonla konuşmalarımı bir şekilde annem görmüş oldu, telefonum açık kalmış, bildirim gelmiş... Sonra ne alaka bu kadınlardan hoşlanmak, lezbijenlik meselesi falan, dedi. Ben de kendimi anlattım.”

⁶⁷ <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>

⁶⁸ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

⁶⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Neyse böyle tedirgin bir şekilde, huzursuz bir biçimde, patlamaya hazır bir bomba gibi birkaç gün geçti böyle. Sonra babamın yanında bağırdı. Allah seni ıslah etsin, cinsiyet işte cinsel yönelimdir, lezbiyenliktir, kadınlardan hoşlanmaktır, ateistliktir, şudur budur, her şeyi yedirip bir bağırdı. Babam da ne alaka, ne diyor annen falan, oldu. Sonra kavgalar gürültüler oldu, evden kovuldum.”

“İsterim ki insanlar da benim rızam dışında benim beyan etmediğim şeyleri beyan etmesinler. Çünkü daha ben etmiyorum ya hani. Çok basit sosyalleştığımız sosyal ortamlarda birisi benden bahsederken o da lezbiyen dediğinde ama ben bunu daha sana söylemek istemiyorum, seni tanımıyorum çünkü sen benim güvenli alanımda değilsin, kötü bir insan olabilirsin. Bunu bu sene bir arkadaş ortamında yaşadım.”

“Güven duyduğum insanlara söyledim (cinsiyet kimliğinden ve cinsel yöneliminden bahsediyor) ama onlar üçüncü kişilere paylaşıyor. Cis arkadaşım partneri kıskanıyor diye ona açıklıyor. Partneri daha da öfkeleniyor. Benimle konuşmamasını söylüyor.”

7. Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı

Devletler, “Ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlamakla” yükümlü⁷⁰ olmakla birlikte “Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerini, eğer mevcut değilse ulusal anayasalarına veya uygun olabilecek diğer mevzuatlarına yerleştirerek, gerekirse değişiklik ve yorum yapmaya imkan verecek düzenlemeleri de yapacak ve bu ilkelerin etkili şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır”.⁷¹

Uluslararası sözleşmelerin ayrımcılık gerekçelerinde “cinsel yönelim” veya “cinsiyet kimliği” bulunmasa da “diğer statüler” tabiri yer almaktadır. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi “diğer statüler” ibaresindeki esnekliği vurgulamış ve bu ibarenin “Marjinalleştirme yaşamış ve yaşamakta olan toplumsal grupların deneyimini yansıttıklarında kural dahilinde tanınacağını” belirtmiştir.⁷²

Kaos GL'nin en son 2020 yılında yayınladığı Nefret Suçları Raporu⁷³, Bursa'da iki ayrı nefret suçu vakasının olduğunu ortaya çıkarırken hakaret veya sözlü saldırının LGBTİ+'lara karşı ne denli yoğun şekilde gerçekleştiğini de belirtiyor. Buna karşın LGBTİ+'ları ayrımcılıktan koruyacak düzenlemeler bulunmuyor.

LGBTİ+'ların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sebebiyle yaşadığı zorbalık kimi zaman çeşitli lakap takma gibi davranışlarla **onur ve itibarlarını** zedeliyor. Ya da benzer

⁷⁰ <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararasi-slees/>

⁷¹ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

⁷² https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

⁷³ <https://kaosgldernegi.org/images/library/nefret-suclari-raporu-2020-1.pdf>

sebeple LGBTİ+'ların mülküne zarar vermek **mülkiyet hakkını** ihlal ediyor. Bu türden nefret tutumları ve LGBTİ+'ları ayrımcılığa karşı koruyacak mevzuat ve programların olmayışı eşitlik ve ayrımcılığa uğramama hakkının ihlaliyle de son derece ilişkili.

"İlk olarak arkadaş çevrem. Beni çevreye hazırladıklarını söyleyerek, bana atanmış ismim, atanmış cinsiyetim üzerinden hitaplarda bulunuyorlardı. Ve bazı kişiler ise yine çalıştıkları yerden olsun, çevremden olsun, ismimi kabul etmeyip atanan ismimle hitap ederek zorbalık yapıyordu. Çünkü işte şey söylemi var, sen köpek misin, ismin köpek ismi de falandır filandır."

"Zorbalığa uğradım, arabamın camları kırıldı, lastiklerimi patlattılar."

"Belediyenin LGBTİ+'larla ve örgütlerle olan iletişimi iyice azaldı. Halbuki kendi yerindeki örgütlerle LGBTİ+'ları güçlendirecek pek çok çalışma yapabilir. Muhalif bir belediye ve geçmişte LGBTİ+ haklarına dönük pek çok çalışma yürüttü. Yine de çekinceleri sebebiyle LGBTİ+'ları koruyacak ve güçlendirecek mekanizmalar hayata geçirmiyor, bizi öncelemiyor."

8. Kişisel Güvenlik Hakkı

Cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin güvenlik hakkı mevcuttur ve ister hükümet yetkilileri tarafından, ister bir kişi veya gruptan kaynaklansın, herkes şiddet veya fiziksel yaralamalara karşı devletin koruması altındadır.⁷⁴ Devletler bu türden şiddeti önlemek için tüm gerekli kolluk önlemlerini ve diğer önlemleri almalıdır.⁷⁵ LGBTİ+'lara karşı nefreti ve önyargıyı ortadan kaldırmak için kamu görevlileri ve halkı duyarlı hale getirecek politika ve programlar oluşturulmalıdır.⁷⁶ Bu yükümlülükler karşın LGBTİ+'lar kolluğun hedefi haline gelirken LGBTİ+'lara dönük fiziksel saldırılar idarenin getirmediği yaptırımlar sebebiyle de günlük hayatta LGBTİ+'ları buluyor.

"Polis, ben önünden yürüyorum hiçbir şey yapmıyorum, döndü yanındakine ve dedi ki bunu da alalım mı? Beni gösterdi..."

"Kurum sınavlarına giriyorum sık sık. Yabancı dil, ALES, KPSS gibi. Kapıdan girerken polisler ikiye ayrılıyor. Kadın polisler ve erkek polisler. Kadın polisler kadın arkadaşları arıyor, erkek polisler erkek arkadaşların üzerini arıyor. Bazen şunları yaşıyorum, yanlış sıradasınız diyor bana. Kadınlarla beraber beklerken. Sabahın körü mesela soğuksa kapşonlu takmışsındır, bere vardır kafanda. Ve bu seni çok küçük düşürüyor, önünde insanlar var, arkada insanlar var. Ve sen ben de kadını, ben de bu sıraya aitim."

⁷⁴ <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>

⁷⁵ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

⁷⁶ https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

“Evet fiziksel şiddete maruz kaldım. On, on beş kişilik bir grup tarafından kamuya açık alanda darp edildim. Uzun bir süre görme kaybı yaşadım. Şikayetçi olamadım herkes duyar, öğrenir diye. Sadece iyileşmeye odaklandım.”

9. Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Hakkı

Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır.⁷⁷ Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın herkesin barışçıl gösteriler de dahil olmak üzere toplanma ve dernek kurma hakkı vardır.⁷⁸ Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.⁷⁹

“Eşcinselliğin kamusal alanda tanıtılmasını” ya da “eşcinsel propagandayı” yasaklayan kanunlar kamusal alanda her türlü cinsellik tartışmasını sessizleştirebilir. Bu hakkın sınırlandırılmasında “ayrımcılık yasağının hükümlerini ihlal etmemesi” hükmü yer alırken bu durum devletler tarafından göz ardı edilebilmektedir.⁸⁰

Kamu gücü LGBTİ+’ların toplanma hakkını bastırırken kullandığı onur kırıcı veya kötü muamele uygulamalarıyla işkence ve kötü muamele yasağını da sistematik olarak ihlal ediyor. 2015 yılından beri İstanbul başta olmak üzere çeşitli illerde ve kampüslerde Onur Yürüyüşleri’nin yasaklanması, eylemcilerin polis saldırısı eşliğinde gözaltına alınması, LGBTİ+ etkinliklerinin ve basın açıklamalarının yasaklanması, LGBTİ+’ların ifade, toplanma, örgütlenme haklarının ihlal edildiğini gösteriyor.⁸¹

LGBTİ+ örgütlerine dönük gerekçesiz ve rutin dışı denetimler ve derneklere dönük açılan kapatma davaları toplanma hakkı bakımından ihlaller oluştururken 2023 yılında vali ve kaymakamlıklar üçü eylem bazlı, onu genel olmak üzere ayrı zamanlarda 11 yasaklama kararı aldı. Bu yasaklama kararlarına ve şiddet uygulamalarına rağmen LGBTİ+’lar hak taleplerini sokakta dile getirmeye devam etti.⁸²

“8 Mart günü Bursa Kadın Platformu’nun örgütlediği 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nde, Fomara Meydanı’nda, gökkuşağı bayrağı açmak istemiştim. Ancak bayrağı dalgalandırdıktan bir kaç dakika sonra, Bursa Kadın Platformu’ndan olduğunu söyleyen iki “kadın” bana tam olarak şu ifadeleri kullandı; Bursa Valisi, Bursa genelinde gökkuşağı bayrağını yasaklamış ve bu bayrağı açarsanız polis sizi gözaltına alacak. Yürüyüş güvenliği için biz de bayrağı alandan çıkarmanızı istiyoruz, ifadesinde bulundu. Bunun üzerine ilgili polis memurunun yanına giderek Vali’nin

⁷⁷ <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>

⁷⁸ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

⁷⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁸⁰ https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

⁸¹ <https://kaosgildernege.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

⁸² <https://kaosgildernege.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2023-1.pdf>

yasak kararını göstermelerini talep ettik ancak polis memuru somut bir belge göstermedi ve emrin üstten geldiğini söyledi. Akabinde yürüyüş başlayınca bayrağı tekrardan açmak istedim. Bunun üzerine polis saldırısına maruz kalarak bayrağım gasp edildi. Direnişimiz ile bayrağı tekrardan aldık. Bunun üzerine polis ikinci saldırıyı gerçekleştirerek beni ve iki arkadaşımı darp etti.”

“Yürüyüşlere katılmak istiyorum ben çok severim aslında. Destek vermek istiyorum, dernekte gönüllü olayım istiyorum ama ileride karşıma çıkacak diye çok korkuyorum. Bu beni tedirgin ediyor.”

“LGBTİ+ örgütleri sürekli olarak hedef gösteriliyor. Etkinliklerimizde daha fazla güvenlik önlemi almak zorunda kalıyoruz. İttifaklarımızı günden güne kaybediyoruz. Bursa’da bir Onur Yürüyüşü düzenleyebilmemiz mümkün değil. Oldukça muhafazakar bir şehirde yaşıyoruz çünkü. LGBTİ+ haklarına dönük bu saldırılar yerelde daha çok hissediliyor.”

“Yerel yönetimler, barolar gibi bize destek olabilecek yapılar var. LGBTİ+ haklarını da savunabilirler. Yine de bu konuda ses çıkarmıyorlar. Hizmetlerini azaltıyorlar. Açılmak, güvenli bir alan inşa etmek, topluluklarla bir araya gelmek bizim için daha da zorlaşıyor.”

10. Adalete Erişim

Adil Yargılanma Hakkı, “Hukuken kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından adil ve aleni olarak yargılanma hakkını” düzenler.⁸³ Anayasa’nın 10. maddesi de “Herkesin ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit” olduğuna hükmeder.⁸⁴ Hiç kimse cinsel yönelimini veya cinsiyet kimliğini saklamak, baskılamak veya inkar etmek konusunda baskı altında tutulmalıdır.⁸⁵ Devletler, LGBTİ+’ların adalete erişimini sağlamalı ve cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri nedeniyle bireyleri hedef alan saldırı ve tehdit iddialarını kapsamlı bir biçimde soruşturmalıdır.⁸⁶

Kaos GL’nin hazırladığı LGBTİ+’ların Adalete Erişimi Raporu⁸⁷, adalete erişimin LGBTİ+’lar açısından etkili ve işlevsel olmadığını söylüyor. Adalete erişimin masrafı, zaten iş yaşamında kendisine yer bulamayan LGBTİ+’lar için baş edilemez hale geliyor. Mekanizmalara erişim, LGBTİ+’lar için yeniden ayrımcılığa uğrama riski taşıyor. Sonuç olarak yaşanan durumlar LGBTİ+’ların adalete erişimdeki güvensizliğini artırıyor.

83 <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenhaklar-uluslararası-slees/>

84 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

85 <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yogyakarta-ilkeleri-28-02-2024.pdf>

86 https://www.ohchr.org/sites/default/files/BornFreeAndEqual_Turkish.pdf

87 <https://kaosgildernegi.org/images/library/adalete-eris-im-raporu.pdf>

"Avukata maddi olarak erişmek çok zordu aslında. HIVfobi yapılarak ben işten çıkartılmışım. O dönemde ben onlara bir yaptırım uygulamak istemişim. Hem maddi olarak hem de manevi olarak ben bunu yapamadım. Çünkü erişemedim, çok büyük meblağlar söylendi ve hangi birisine para yettirecektim o dönemde?"

"Avukat tutmadım çünkü güvenmediğim için maalesef. Sistem teoride güzel, bir Anayasa'mız, yasamız, ceza kanunumuz vs. olsa da uygulanmadığı için hiç o yola başvurmadım açıkçası. Ellerinde delil olsa bile çünkü bir şey yapmıyorlar."

"Başıma gelenler karşısında bir tek adalete güvenmediğim için değil, daha fazla ifşa olma korkusu sebebiyle de başvuru yapmıyorum. Küçük bir yerde yaşıyorum. Bu beni daha da güvensiz hissettiriyor."

"Büyüdükçe şeyi fark ediyorsun adalet herkes için değil. Türkiye'de zaten değil. Antik Yunan'da da değilmiş, adalet çalışıyorum ben. Feminizm herkes için ama adalet herkes için değil Türkiye'de."

"Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının uygulanmadığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının uygulanmadığı bir hukuk sistemine güvenim yok. Anayasa'da LGBTİ+ güvence altına alınmadıkça ve bunlar pratikte de güvenliği sağlayacak şekilde uygulanmadıkça kendimi bu ülkede eşit hissetmeyeceğim."

"Türkiye'deki düzensiz "düzen" haklarımız ve hayatlarımız için endişe verici. Gittikçe yozlaşan siyasi atmosfer ve aynı paralelde ilerleyen hukuksuz davalar, cezasızlık politikaları, mağdurların daha da mağdur edilmesi, şiddet faillerine cesaret vererek şiddetin ve ayrımcılığın ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlıyor. Bu zemin içerisinde maalesef en temel haklarımıza erişimimiz imkansız hale gelerek LGBTİ+'lar için güvenliksiz ve güvencesiz bir yaşamı yaratıyor. Bugün LGBTİ+'ların karşı karşıya kaldığı bütün ihlaller, Onur Yürüyüşlerinin yasaklanmak istenmesi, muhtelif suçlarla kimliklerimizin yargının "gerekçesi" haline getirilmesi münferit değil, politiktir. Tabi bu atmosferde adalete erişim, hak, hukuk gibi kavramlar benim için daha da anlamlı hale gelerek, bu alanları genişletmenin ve sahiplenmenin çok değerli olduğunu düşünüyorum. Tabiri caizse bu alanlar "can simidi" niteliğinde."

D. SONUÇ

LGBTİ+'lara dönük hak ihlallerine ve işlenen suçlara yönelik cezasızlık politikasını LGBTİ+ karşıtlığının sistematikleşmesi ve kurumsallaştırılması güçlendiriyor. Ülke genelinde Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri hiçe sayılarak LGBTİ+ karşıtlığı ve nefret politikaları açıktan bir propaganda aracı olarak kullanılıyor. LGBTİ+'lara dönük bariz bir dışlanma politikası idare tarafından güdülürken LGBTİ+ karşıtlığı da teşvik ediliyor. Geline aşamada LGBTİ+'lara da güvence veren sözleşmelerden Türkiye Cumhuriyeti ya çekiliyor ya da bu sözleşmeleri yok sayıyor.

Bir sindirme politikası olarak da tarif edilebilecek şekilde LGBTİ+ haklarını savunan sanatçılar, sivil toplum örgütleri, insan hakları savunucuları cezalandırılıyor, hedef gösteriliyor. İttifakların sessizleştirilmesine dönük baskı politikaları yürütülüyor. Yerele baktığımızda daha da belirginleşen bu durum LGBTİ+'ların örgütlenmeden çekinmesine sebep olurken, yerel yönetimler başta olmak üzere LGBTİ+ haklarında paydaş olanların da LGBTİ+ haklarını savunan politikalarından imtina etmesine yol açıyor. LGBTİ+'lar yerelde daha da derinleşen ihlaller karşısında bildirim mekanizmalarını kullanamıyor ve yalnızlaştırılıyor.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen Türkiye'nin pek çok yerinde ve Bursa'da da var olan LGBTİ+ örgütleri, LGBTİ+ hak savunucuları ve baskılara rağmen verilen ısrarlı özgürlük ve eşitlik mücadelesi insan hakları hareketini güçlendirip umut veriyor.

E. TAVSİYELER

Uluslararası mekanizmalara tavsiyeler

- Yereldeki LGBTİ+ örgütlerini ve LGBTİ+ haklarına dönük çalışmaların hayata geçirilmesini destekleyin.
- Yereldeki LGBTİ+'lara dönük hak ihlallerinin önlenmesine ilişkin çalışmalar gerçekleştirin.
- LGBTİ+ örgütlerinin dayanıklılıklarını güçlendirin.
- Yereldeki LGBTİ+ örgütlerinin sorunlarını ve ihtiyaçlarını dile getirebileceği alanlar yaratın.
- Yerel mekanizmaları LGBTİ+ haklarını desteklemek konusunda teşvik edin.

Yerel yönetimlere tavsiyeler

- Kendi yerellerinizdeki LGBTİ+ örgütleriyle istişare edin, örgütlerin çalışmalarını destekleyin.
- LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları hak ihlalleri karşısında başvurabilecekleri bildirim mekanizmaları yaratın.
- LGBTİ+ haklarına duyarlı bir bütçeleme çalışmasıyla birlikte stratejik planlarınızda LGBTİ+ çalışmalarına yer verin.
- LGBTİ+'ların haklarını koruyan sözleşmelere ve taahhünelere taraf olun.
- LGBTİ+ kültürüne ilişkin önemli gün ve haftaları kutlayın.
- Yerel Eşitlik Eylem Planları'nın LGBTİ+ çalışmalarını içermesini sağlayın. Katılımcı karar alma süreçleri oluşturun.
- Eşitlik Birimleri kurarak LGBTİ+'ların güçlendirilmesini sağlayacak programlar oluşturun.
- LGBTİ+'ların istihdamını destekleyin.
- LGBTİ+'ların sağlık, barınma, eğitim, sosyal destek gibi hak alanlarında güçlenmesini içerecek projeler oluşturun.
- Belediye çalışanlarının LGBTİ+ haklarına duyarlı olması için eğitim modüllerini hayata geçirin.

Barolara tavsiyeler

- LGBTİ+ hakları merkezi kurun.
- Yereldeki LGBTİ+ örgütleriyle insan haklarını güçlendirmeye dönük çalışmalar oluşturun.
- Baroya bağlı avukatların LGBTİ+ hakları konusunda duyarlı olmasını sağlayın. Bunun için eğitim çalışmalarını hayata geçirin.
- LGBTİ+'ların maruz bırakıldıkları hak ihlallerini izleyin ve raporlayın.
- LGBTİ+ avukatların karar alma süreçlerinde yer almasını sağlayın.

Sivil toplum örgütlerine tavsiyeler

- Yereldeki LGBTİ+ örgütleriyle insan haklarını güçlendiren çalışmalar düzenleyin.
- LGBTİ+ farkındalığı ve duyarlılığı için eğitimler oluşturun.
- LGBTİ+'ların mahremiyetini ve güvenliğini sağlayacak politikalar geliştirin.
- Ayrımcılığı önleyecek kurum içi politikalar oluşturun.
- LGBTİ+'ların hizmetlere eşit erişimini sağlayacak uygulamalar düzenleyin.

